

Recensie voor Wapenveld over: Philippe Claudel, *Het verslag van Brodeck*

ISBN: 978 90 234 2791 9

Omvang: 336 bladzijden

Uitvoering: Paperback

Prijs: € 19.90 (gebonden uitgaven: € 24.90)

Op de achterflap van deze indrukwekkende roman staat vermeld, dat het een parabel is op de Shoah, waarin het woord 'Jood' niet één keer voorkomt. Naar onze mening, maakt dit feit het boek zo ongelooflijk aangrijpend. Het beschrijft de gruwelijke werkelijkheid van de Holocaust, alsof deze nú plaatsvindt. We worden meegenomen in de belevingswereld van de hoofdpersoon in dit boek: Brodeck (uit alles blijkt dat Brodeck Joods is, en dat het dorp waarin hij woont, in Oostenrijk ligt), overlevende van een concentratiekamp. Nadat het ongedachte is gebeurd, en hij levend het kamp heeft verlaten, keert hij terug naar zijn dorp, om er daar achter te komen dat het, ook al lijkt het gewone dorpsleven zijn gang weer te hebben hernomen, allemaal bepaald niet voorbij is; in het nú blijven de wortels van de vernietigende haat gewoon bestaan, en richten zich uiteindelijk op iemand die te dichtbij komt. Diegene is een vreemdeling, die zich in het dorp heeft gevestigd, veelzeggend 'de Anderer' genaamd. Deze Anderer wekt door zijn doen en laten, dat in veel opzichten anders en geheimzinnig is, bij de dorpingen belangstelling en wrevel tegelijk, en weigert consequent zijn naam prijs te geven. Dit is een belangrijk gegeven in het boek, dat de Anderer tot een soort symbool maakt van veel Joden in de diaspora, in veler beleving altijd weer ongrijpbaar anders (Hebreeërs zijn trouwens letterlijk: 'overstekers', komend van de overkant). Ook roept de Anderer telkens weer associaties op met de God van Israel; Die geeft zijn naam immers ook niet prijs: 'Ik ben die Ik ben', en bovendien bezit de Anderer het vermogen te 'luisteren' (in de Bijbel eveneens een kenmerkende eigenschap van de God van Israel). Tenslotte doet deze geheimzinnige persoon van de Anderer sterk denken aan Christus voor Pilatus, wanneer hij, in een confrontatie met de burgemeester van het dorp zijn identiteit weigert prijs te geven, en zwijgend als een soort morele overwinnaar voor zijn ten diepste machteloze tegenpartij staat. Ook de diepste vraag van burgemeester Orschwir: 'Bent u door iemand gestuurd?', geeft direct associaties met de Joden én Christus, als 'Gods vreemde representanten' in onze wereld. Maar nogmaals, dit zijn allemaal zaken die niet benoemd worden in het boek, maar die zich wel als interpretatie aan de lezer opdringen. Nog een kenmerk van de Anderer is, dat hij de dorpingen een fijnzinnige, doch goed begrepen en niet gewaardeerde spiegel voorhoudt (de Tora?), die hen ook in hun onmenselijke gedrag ten tijde van de oorlog ontmaskert. Een en ander leidt ertoe dat de dorpingen, bij wie angst en ongemak met betrekking tot het verleden meer en meer gaat broeien, zich als een kat in het nauw genoopt zien de Anderer te doden in een lynchpartij in de dorpsherberg. Brodeck, die toevallig langskomt, wordt als enige andere 'Fremder' terstond gedwongen een verslag te schrijven van deze gruweldaad, met als doel dat 'iedereen deze daad begrijpt'. Als Brodeck deze taak gedwongen oppakt, wordt hij zeer ingrijpend geconfronteerd met zijn eigen verleden én huidige leven, dat hij veelvuldig aanduidt met het woord: 'niets' of 'leegte'. Dat is hem geleerd, tijdens de kampperiode: wie anders is dan het gewone, oorspronkelijke volk, is in feite niets. De auteur van het boek, Claudel, legt zo haarfijn het gevaarlijke mechaniek bloot dat toen én nu bestaat: het dusdanig verabsoluteren van de eigen identiteit, dat voor wie anders is letterlijk geen ruimte overblijft. Dat is mijns inziens een van de geweldige krachten van dit boek, dat het een van de diepste wortels van het antisemitisme aanwijst: haat, voortkomend uit angst jegens de Anderer (en Degene door wie hij mogelijk gestuurd is). Zo wordt enerzijds het perspectief van de dorpingen getekend. Zij worden herkend als 'gewone' mensen, maar het

onheilspellende gevoel dat de lezer er aan overhoudt, is de vraag: 'Wie ben ik zelf in dit verhaal? Ben ik ook niet een beetje een van die autochthone dorpelingen, die in dat kleine, anonieme bergdorpje leven, aan de oppervlakte tevreden met hun bestaan, met bier en worst en alle geneugten van het leven, maar die plotseling door angst gedreven moordenaars kunnen worden, als die Ander (in de eerste plaats: Jood, maar ook: allochtoon in algemene zin?) dit 'gewone' spel komt bederven?' Ook de kerk krijgt die vraag voorgeschoteld, aangezien dorpspastoor Peiper op de beslissende momenten, waarop hij iets had kunnen betekenen, hetzij zijn roes ligt uit te slapen, hetzij vanaf de kansel olie op het vuur gooit. Op meerderlei wijze nodigt Claudel's boek daarom uit tot reflectie op de eigen houding ten opzichte van 'de Anderer': doen wij als (kerk)mensen iets met de voorgehouden spiegel, of schudden we die liefst van ons af? Op dit punt voortbordurend, legt Claudel ook op huiveringwekkende wijze de negatieve zuigkracht van groepsprocessen bloot, die 'gewone' mensen meesleept in een massahysterie, zodat zaken als de Kristallnacht het gevolg zijn. Zo ontdekt Brodeck tot zijn grote schrik, dat zijn rustige studiekameraad, met wie hij in de 'Hoofdstad' (Berlijn) woont, na de beruchte Kristallnacht, waarin Brodeck ternauwernood aan de dood is ontsnapt, zijn roes ligt uit te slapen, met bloed aan zijn mouw. Wordt zo enerzijds het perspectief van de daders geschetst, die alleen maar dader zijn in en met de groep (ook bij de moord op de Anderer zijn alle mannen van het dorp er sámen bij betrokken), en houdt Claudel zijn lezers zo opnieuw een spiegel voor (hoe zat het ook alweer met stadions en andere massale happenings?), ook wordt de afgrond voelbaar, waarin vele Joden (en allen die anders waren/zijn) geleefd hebben en leven, als hun hele omgeving zich tegen hen keert, en uitspuwt. Deze afgrond wordt in het boek omschreven als de 'Kazerskwir', een grote leegte, waar Brodeck in zijn dromen telkens mee geconfronteerd wordt. Niet alleen de kampbeulen hebben hem deze bodemloze put ingeduwd, maar zelfs blijkt tot Brodeck's diepe ontsteltenis dat, na zijn terugkomst in het dorp, zijn geliefde leraar van de lagere school, die voor hem altijd een soort vaderfiguur was, hem ook laat vallen. Brodeck is daarmee in één slag een 'man van smarten, van de mensen verlaten' (red.), overigens tot in zijn familie toe. Zijn vrouw Emélia is immers nog steeds in shock (door een groepsverkrachting tijdens de periode waarin Brodeck in het kamp zat), en zijn oogappeltje, zijn dochttertje, is tegelijk het kind van een van de verkrachters. Zo kan een mens tot in het diepste van zijn zelf (en zelfs van zijn nageslacht, dat zijn nageslacht niet is), een leegte, een niets zijn geworden. Helemaal aangrijpend wordt aan het einde van het boek, wanneer Brodeck zijn Verslag heeft voleindigd, en aan burgemeester Orschwir presenteert. Deze werpt het Verslag uiteindelijk in het vuur, want er moet 'vergeten' worden. Een echte herder, aldus de burgemeester, denkt niet aan gisteren, maar moet zelf, samen met de anderen, naar de dag van morgen kijken, anders loopt het leven van de kudde gevaar en kunnen de mensen niet verder. Dít is het minst te verteren voor Brodeck: de onverdraaglijke gedachte dat nota bene het (eigen) lijden door de ander als iets irrelevant wordt weggegooid, oplossend in het niets van de vergetelheid, zoals het papier van het Verslag in het vuur vergaat: *"In een seconde bloeide het stapeltje papieren open als de blaadjes van een vreemde, enorme en gekwelde bloem; ze verwrongen, lichtten rood op, werden toen zwart, toen grijs, en vielen vervolgens uiteen, vermengden hun overblijfselen tot een brandend stof dat weldra door het vuur werd opgezogen."* Een aangrijpende beschrijving, waarmee Claudel de lezers oproept te beseffen hoe dodelijk het vergeten is, en om daarom te blijven gedenken (een bijbels oerwoord). Boven alles klinkt uit dit boek de verwerping van de niet te verdragen gedachte, dat er géén God zou zijn die gedenkt. De hoop wordt gewekt op een 'Anderer' (God), een échte Herder, die de tranen van zijn kinderen, de Joden, en alle slachtoffers niet zinloos in het vuur laat verdampen, maar 'in zijn kruik bewaart', en zich hen allen zo gedenkt. Bovendien, zo gaan de gedachten al lezend verder, zou het geweldig zijn als er een God was, die net als de Anderer,

wél in een wereldoordeel terugkomt op daden die een ander tot een "niets" reduceerden. Dit zegt Claudel althans niet letterlijk, maar op de beklemmende wijze waarop het boek eindigt, geeft hij de lezer in mijn ogen toch impliciet deze hoop (én opdracht) van het gedenken mee, als hij Brodeck (met wie de lezer zich ongelooflijk vertrouwd is gaan voelen), die na de ontgoocheling van zijn verbrande Verslag nu zijn (?) dorp verlaten heeft, en als een Abraham nergens thuis meer is, en door de nacht trekt, laat zeggen, vlakbij het kruisbeeld van 'de mooie vreemde Christus': *'Ik heet Brodeck. Brodeck. In godsnaam, onthoud het. Brodeck.'*

Wij als recensent zouden hieraan toe willen voegen: 'Lees het. Lees het Verslag van Brodeck.'

G.A. Trouwborst, Nieuwleusen